

MEM Ū ZÎN -MESNEWIYA LI SER DIKA ŞANOYÊ-

Mehmet Emin Purçak

Muş Alparslan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Kürt Dili ve Edebiyatı Bölümü,
epurcak@hotmail.com • <https://orcid.org/0000-0003-1875-5842>

Article Types / Makale Türü

Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Makale Geliş Tarihi

08/06/2021

Accepted / Kabul Tarihi

24/08/2021

<https://doi.org/10.26791/sarkiat.949808>

MEM Û ZÎN -MESNEWÎYA LI SER DIKA ŞANOYÊ-

KURTE

Mem û Zîn a Ehmedê Xanî di edebiyata Kurdî ya klasîk de jî û di edebiyata Kurdî ya nûjen de jî xwedî bandoreke girîng e. Ev berhem bi sedan sal e di qada edebiyata Kurdî de tê zanîn û nasîn. Ji gelek berhemên din re jî bûye ilham û çavkanî. Di vê xebatê de armanca me jî di qada xebatên şanoyê de tesbîtkirina bandora Mem û Zîn a Xanî ye. Qasî ku me tesbîtkir, di qada şanoya Kurdî de gelek şanonameyên ku di binê bandora berhema Ehmedê Xanî de hatine nivîsîn hene. Di vê qadê de şanonameyên ku em dikarin rasterast yan jî nerasterast bi xebata Xanî re têkildar bihesibînin berhemên wekî Memê Alan a Evdîrehîm Rehmî Hekarî, Mem û Zîn a Pîremêrd, Mem û Zîn a Eskerê Boyîk û Mem û Zîn a Cuma Boynukara nin. Di vê gotarê de ji metoda berawirdkirinê sûd hatiye girtin. Berhemên navborî ji aliyê bûyer, tema û motîfan ve bi hev re û bi Mem û Zîn re hatine berawirdkirin. Di nava wan de xalên hevpar û yên ji hev cuda hatine tesbîtkirin û îzehkirin. Encamê de hatiye dîtin ku Mem û Zîn a Ehmedê Xanî ji şanonameyên wekî Memê Alan a Evdîrehîm Rehmî Hekarî, Mem û Zîn a Pîremêrd, Mem û Zîn a Eskerê Boyîk û Mem û Zîn a Cuma Boynukara re bûye çavkanî. Nivîskarên hem ji aliyê naverokê ve hem jî ji aliyê tema û motîfan ve ji berhema Ehmedê Xanî sûd girtine.

Kelîmeyên Sereke: Ehmedê Xanî, Mem û Zîn, mesnewî, edebiyata berawirdî, şano.

MEM Û ZÎN -TİYATRO SAHNESİNDEKİ MESNEVİ-

ÖZ

Ehmedê Xanî'nin Mem û Zîn isimli eserî hem klasîk Kürt edebiyatında hem de modern Kürt edebiyatında önemli bir etkiye sahiptir. Bu eser yüzlerce yıldır Kürt edebiyatı sahasında bilinmekte ve tanınmaktadır. Birçok esere kaynak olmuş ve ilham vermiştir. Bizim de bu çalışmada amacımız Kürtçe tiyatro çalışmalarında Ehmedê Xanî'nin Mem û Zîn isimli eserinin etkisini belirlemektir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Ehmedê Xanî'nin eserinin etkisiyle birçok Kürtçe tiyatro eseri yazılmıştır. Bu alanda doğrudan ya da dolaylı olarak Ehmedê Xanî'nin eseriyle ilişkili olduğunu tespit ettiğimiz eserler şunlardır: Evdîrehîm Rehmî Hekarî'nin Memê Alan'ı, Pîremêrd'in Mem û Zîn'i, Eskerê Boyîk'in Mem û Zîn'i ve Cuma Boynukara'nın Mem ile Zîn'i. Bu çalışmada karşılaştırma metodundan yararlanılmıştır. Adı geçen eserler içerik, tema ve motifler açısından birbirleriyle ve Mem û Zîn ile karşılaştırıldı. Bunlar arasında ortak ve ayrı noktalar belirlenmiş ve açıklanmıştır. Sonuç olarak Ehmedê Xanî'nin Mem û Zîn isimli eserinin Evdîrehîm Rehmî Hekarî'nin Memê Alan, Pîremêrd'in Mem û Zîn, Eskerê Boyîk'in Mem û Zîn ve Cuma Boynukara'nın Mem ile Zîn isimli tiyatro oyunlarına kaynak olduğu söylenebilir. Yazarlar hem içerik olarak hem de tema ve motifler açısından Ehmedê Xanî'nin eserinden yararlanmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Ehmedê Xanî, Mem û Zîn, mesnevi, karşılaştırmalı edebiyat, tiyatro.

MEM Û ZÎN – MASNAVI ON THE THEATER STAGE

ABSTRACT

Ehmedê Xanî's work named Mem û Zîn has a significant impact on both classical Kurdish literature and modern Kurdish literature. This work has been known and recognized in the field of Kurdish literature for hundreds of years. It has been a source and inspiration for many works. Our aim in this study is to determine the effect of Ehmedê Xanî's work named Mem û Zîn in Kurdish theater studies. As far as we can determine, many Kurdish theater plays were written under the influence of Ehmedê Xanî's work. The works that we have determined to be directly or indirectly related to Ehmedê Xanî's work in this field are as follows: Evdîrehîm Rehmî Hekarî's Memê Alan, Pîremêrd's Mem û Zîn, Eskerê Boyîk's Mem û Zîn and Cuma Boynukara 's Mem and Zîn. In this study, the comparison method was used. The mentioned works were compared with each other and Mem û Zîn in terms of content, themes and motifs. Common and separate points between them were determined and explained. As a result, it can be said that Ehmedê Xanî's Mem û Zîn is a source for Evdîrehîm Rehmî Hekarî's Memê Alan, Pîremêrd's Mem û Zîn, Eskerê Boyîk's Mem û Zîn and Cuma Boynukara's Mem ile Zîn. The authors benefited from Ehmedê Xanî's work both in terms of content and themes and motifs.

Keywords: Ehmedê Xanî, Mem û Zîn, masnavi, comparative literature, theatre.

DESTPÊK

Di edebiyata gerdûnî û di edebiyatên netewî de hinek berhem û hinek nivîskar bi girîngiya xwe ve zêde zêde derdikevin pêş. Di edebiyata gerdûnî de bê guman destanên wekî Gilgamiş, Îlyada û Odysseia, Aeneis, û gelekên din; nivîskarên wekî Homeros, Sokrates, Mewlana, Sadî, Fîrdewsî, Shakespeare, John Milton, Cervantes, Goethe, û gelekên din... Em dikarin bibêjin ew êdî hem ji bo edebiyatên neteweyên xwe û hem jî ji bo edebiyateke gerdûnî wekî stêrkên nemir in. Ev nivîskar û berhemên wan ji sedan nivîskaran re dibin îlham, çavkanî. Bi vî awayî atmosfereke efsanewî li dora navê wan û berhemên wan çêdibe. Ev jî îmkana xebatên navbermetnî derdixe holê. Ev berhemên giranbiha ku edî wekî klasîkên mirovahiyê tînin, hinek caran dibin sedemên afirandinên mezin jî. Wekî hûtan hinek nivîskaran didin sermilên xwe (Eco, 2019) û bejna wan bala, dengê wan berz dikin.

Ger em bi vê perspektîfê edebiyata netewî ya Kurdan binirxînin, em dikarin bibêjin ew nav û berhema ku bûye efsane, Ehmedê Xanî (1061/1650-1119/1707) û *Mem û Zîn* e. Lewre Ehmedê Xanî di nava civaka Kurdan de xwedî rol û mîsyonên cuda ye. Wekî şêx û ewliyayekî jî tînin, wekî lehengekî netewî, wekî siyasetmedar û feylesofekî pêşeng jî tînin.¹ Di nava berhemên wî de jî em dikarin bibêjin pirtûka ku herî zêde navê wê tînin û li ser xebatên kirin, *Mem û Zîn* e. Qasî ku em ji xebatên zanyar û nivîskarên wekî Îzeddîn Mûstafa Resûl (2007), Joyce Blau (1995), Ferhad Şakelî (1996), Martin van Bruinessen (1995), Ebdullah M. Varlî (2004), H. Mem (2004) û Ayhan Tek (2018) hîn dibin, ev berhem ji gelek aliyan ve hatiye nirxandin û ji qada siyasetê bigire heta sînemayê, ji romanên bigire heta baleyê, di gelek qadên cuda de ji *Mem û Zîn* a Ehmedê Xanî sîd hatiye wergirtin û ji berhemên nû re bûye îlham û çavkanî. Ev xal jî ji bo xebatên navbermetnî îmkana lêkolînên fireh dide.

Di vê xebatê de em jî dixwazin bala xwe bidin qada şanoyê û di dîroka şanoya nûjen ya Kurdî de xebatên ku *Mem û Zîn* a Xanî ji xwe re kirine çavkanî tesbît û tehlîl bikin². Ji bo vê xebatê em dê li ser van çar berhemên bisekinin: *Memê Alan* a Evdîrehim Rehmî Hekarî (2007), *Mem û Zîn* a Pîremêrd (2016), *Mem û Zîn* a Cuma Boynukara (2008) û *Mem û Zîn* a Eskerê Boyîk (1989). Ji van berhemên sê heb bi Kurmancî ne, yek jî ji Tirkî werger e. Em dê ji bo vê xebata xwe ji metoda berawirdkirinê sîd bigirin û tîkiliyên metnên navborî bi metna çavkanî ango bi *Mem û Zîn* a Xanî re berawird bikin. Di heman deme de em dixwazin van şanonameyan bi hev re jî muqayese bikin û şibandin û cudatîyên wan tesbît bikin.

1. KURTEYA MEM Û ZÎN A XANÎ

Em dikarin naveroka pirtûkê di sê beşan de dabeş bikin. Beşa yekem de tewhîd, munacat, naat, îthaf û sedemê nivîsîna berhemê cîh digirin. Beşa duyem ku ji sernava heştê dest pê dike û çîroka eslî vedibêje. Ango çîroka *Mem û Zîn* ji vê beşê dest pê dike û heta beşa 59an diçe. Beşa sêyem jî beşa dawî ye ku ew jî ji beşa şêstem pêk tînin û ev beş ji pêncî û heşt beyt e. Li wir êdî nivîskar ji ber ku karibûye berhemê xilas bike dia dike, derbarê emrê xwe, xilaskirina berhemê agahî dide û bi vî awayî jî pirtûk diqede. Ji ber ku armanca me ji aliyê bûyer, motif û lehengan ve berawirdkirina berhemên e, em jî dê li ser serpêhatiya *Mem û Zîn* bisekinin û bûyerên di berhema Ehmedê Xanî de bi bûyerên şanonameya E. Rehmî Hekarî, Pîremêrd, Eskerê Boyîk û Cuma Boynukara ve berawird bikin.

Dema em li bûyerên berhema Xanî mîze dikin, rêza bûyerên pêk tînin bi vî awayî ye:

Padîşahek li ser Kurdan hukum dike, pir navdar, dewlemend û şad e. Wekî Mîrê Bohtan tînin nasîn. Navê mîr Zeynedîn e, eslê xwe dispêrin Xalid bîn Welîd. Paytextê mîrekiya wî Cizîr e. Du heb xwişkên wî hene, navê yekê Sifî ye, navê ya din Zîn e. Pesnê qehremaniya Tacdîn dide. Dibêje navê bavê wî Skender e, Erebbê re dibêjin Xedenfer. Du birayên wî hene: Navê yekê Arif e, navê yekê jî Çeko ye. Tacdîn Memê ku birayê wî yê rastî nîne, ji xwe re kiriye bira. Ji Mem pir hez dike. Tacdîn lawê wezîrê dîwana Mîr e, Mem jî lawê kâtibe dîwana Mîr e.

1 - Ji bo di vê mijarê de ji bo rexneyekê binihêre: Remezan Alan, "Di Nav Lepên Şiroveyan De Mesnewîyeke Mîstîk", *Bend-name*, 2013, *Stembole*, r.21-48.

2 - Ev xebat, wekî kurte di 2. sempozyûma Ehmedê Xanî ya ku di dîroka 22-23 Gulan 2021ê de ji aliyê Zanîngeha Van Yü-züncüyîlê ve hatibû lidarxistin de bi zarekî hatiye pêşkêşkirin.

Li welat bihar hatiye û wextê newroz e. Li gor edetên ji kal û bavan maye, dema roja Newrozê ku serê salê ye tê, zarok, ciwan, kal û pîr, xort û xama hemû kes ji malen xwe derdikevin. Diçin deşt û mêrg û zozanan. Bi taybet jî xort û xama ji bo ku ji xwe re dildarekî/ê bibînin û hilbijêrin. Di vê navberê de Tacdîn û Mem jî diçin. Ji bo ku jin ji wan re teklîfê hevaltiyê nekin, bi cilên keçan diçin qada Newrozê. Dema Mem û Tacdîn di nava şênîyê de digerin, dibinin ku mirov di nava halên balkêş de ne. Wekî ku aqilê xwe winda kirine tev digerin. Her du şaş dibin û Tacdîn sedemê vê rewşê ji kalekî dipirse û hîn dibin ku du lewendan ew kirine vî halî.

Mem û Tacdîn di demeke kurt de wan dibînin û ew jî wekî ku du ferîşteh dîtîbin mat dimînin û li hember bedewiya wan dibin evîndar û şeyda, ji ser hişê xwe diçin û dikevin erdê. Zîn û Sitî tînin ser wan û ew jî li hember bedewiya wan diheyirin û dildar dibin. Lê hem Zîn û Sitî van xortan nas nakin û hem jî ji ber ku ji ser hiş çûne, nikarin ji wan bipirsin. Ji ber vê gustîlên bi yê ciwanan re diguherînin. Ji nişkava hinekên biyanî tînin û Zîn û Sitî jî van ciwanên ku navê wan nizanin dihêlin û diçin. Dema Mem û Tacdîn tînin ser hişên xwe, dibinin ku ew keçen bedew çûne. Her du jî bi xemgîniyeke bêhempa vedigerin malen xwe.

Ji roja Newrozê şûn de her du jî pir diguherin. Evîn wana wisa diguherîne, ew hevûdu nas nakin. Rojekî ji van rojên xemgîniyê de Tacdîn di gustîla Mem de yaqûtekî ku wekî hinarê dibîne, di şeva tarî de wekî meşaleyekî ye. Li ser jî navê Zîn dinivîse. Dema ku Tacdîn deste xwe dirêjî yaqûta gustîla Mem dike, Mem jî di tiliya Tacdîn de elmasekê dibîne û li ser jî Sitî hatiye nivîsîn. Wê çaxê Mem û Tacdîn bûyera ku hatiye serê wan fehm dikin. Mem û Tacdîn ku hinekî tînin ser hişê xwe Tacdîn dibêje ev halê em têdane, halê me nîne û dixwaze Mem jî ji xeman dût bixe. Lê Mem ji Tacdîn re dibêje tu hê xam î. Ji axaftina wan diyar e ku Mem bêhtir dizane halê eşq û evîndariyê.

Halê Zîn û Sitî jî baş nîne. Dadiyeke wan heye navê wê Heyzebûn e. Dadî ku halê wan dibîne, fehm dike ku tiştine qewimîne. Dibêje ji min re rast bibêjin. Yan niha remlekî birêjim yan jî şûşe û mendala xwe datînim û çî hatiye serê we hîn dibim. Keçik li hember vê gotinê, çî hatiye serê wan vedibêjin ji Heyzebûnê re.

Dadî gustîlkan dibe, dide remildarekî û di derbarê xwediyê gustîlan de agahiyên yeqîn dixwaze. Lê nabêje yê keçen min in, dibêje yê du lawên min in. Remildarê pîr ku remlê davêje, hîn dibe ku ne yê lawan yê Zîn û Sitî ne. Dibêje te got gustîl yê lawên min in. Lê remildar dibêje, yê du lawan nînin, yê Sitî û Zîn in û behsa bûyera roja serêsalê jî dike. Dema Dadî ji remildar dixwaze nav û nişana xwediyê gustîlan bibêje, remildar dibêje “*Begzade ye yek, ji nesle mîran / Yek jî bi neseb kurê debîran*” (Yek lawê begekî ye, ji nesle mîran e/ Yek jî lawê katiban e). Ku Dadî dibêje “*Şêxê tu dizanî ev der Cizîr e / Têk da kubera û girdemîr e*” (Hemû giregir û mîrên mezin in). Pîrê remildar dibêje her mal bi mal bipirse. Li ku derê bibêjin ev nexweş e, ev ji te re delîl e. Here xwe wekî bijîşk bide nasîn. Tu dê wan her du ciwanan bibînî. Di tiliyê wam de gustîlên hene de navê Sitî û Zîn dinivîse. Dadî xwe dike halê hekîmekî û di nava kolanan de digere û xwe digihîne Mem û Tacdîn.

Dadiya ku bûye wekî hekîm dixwaze bi Mem û Tacdîn re tenê bimîne û ji wan re behsa Zîn û Sitî dike. Ji wan gustîlên wan dixwaze û dibêje bi van gustîlan vegerim cem wan û wana ji we re bikim îtaatkar. Tacdîn gustîla Sitî dide, lê Mem jî wekî Zînê bêdil e û nade. Dadî vedigere cem Zîn û Sitî, agahiyên di derbarê Mem û Tacdîn de hîn bûye bi wan re parve dike.

Dadî ji cem keçan diçe cem Mem û Tacdîn û mizgîniya xwe dide wan ku dê bikaribin keçan re bibin xwezgînî. Xwezgînî diçin ku Sitî ji Tacdîn re bixwazin û Mîr jî vê daxwazê qebûl dike û Sitî dide Tacdîn. Mîr pesnê Tacdîn û xizmetên wî ji bo mîrekiyê dide. Heft şev û heft rojan daweta wan dikin.

Tacdîn bi xizmetên xwe yê ji bo mîrekiyê di çavê Mîr de xwedî qiymeteke mezin e. Bekir hesûdiya Tacdîn dike. Tacdîn jî xirabiya wî dizane û dixwaze ku Mîr, Bekir ji xizmeta xwe derxe. Mîr re dibêje ew layiqê deriyê we nîne, hertim xirabî û fesadiyê dike. Lê Mîr dizane ku Beko yekî xirab e, dîsa jî wî ji cem xwe dût naxe. Beko ji bo ku navbera Mîr û Tacdîn xirab bike derwekî dike. Qaşo dema Mîr xwişka xwe Sitî dide Tacdîn, ji ber ku Mîr pesnê Tacdîn dide û Tacdîn jî li hember vê îtibara Mîr xwe mezin dibîne. Beko wekî ku Tacdîn gotiye vê beyte dibêje:

Roja ku Sitî te daye Tacdîn

Wî jî alî xwe dayiye Memê Zîn (Yıldırım, 2010, 262)

Mîr jî bi gotinên Bekir dixape û bi gotineke yeqîn dibêje kî dibe bira bibe, ez Zînê nadim kesekî. Zîn êdî hêviya xwe ji xwegîhandina Mem dibire. Mem û Zîn ji ber evînê dibin wekî dînan.

Mîr rojekî ferman dike ku hemû şênîyê Cizîrê amadekariyê bibînin û derkevin nêçîrê. Li ser fermana Mîr Zeynedîn bajêr vala dibe.

Lê Mem û Zîn ji ber derdên evînê li bajêr dimînin. Zîn ji ber ku bêhna wê teng dibe, xwe ji xulam û berdestên xwe vedişêre, dizîka diçe nava baxa Mîr. Mem ji ber xemên evînê ji mala xwe derdikeve. Nizane çawa hatiye, lê xwe li baxa Mîr Zeynedîn dibîne. Di wir Zîn ku Mem dibîne, dixeriqe. Ku tê ser xwe, ew û Mem şadiyê bi hev re parve dikin. Paşê ji nava baxê diçin qonaxa Mîr Zeynedîn. Di wê navberê de Mîr û giregirên pê re ji nêçîrê vedigerin, diçin qonaxê. Ku dikevin hundir, Mem dibînin. Dema Mem dibîne ku Mîr Zeynedîn dikeve hundir, ew jî ebayekê davêje ser xwe û ji cîhê xwe ranabe. Mîr dibêje ew kî ye bê îzna min ketiye qonaxa min. Mem dibêje ez bêhemdê xwe hatime vir. Min di baxa we de xezalek dît û bi evîna li hember bedewiya wê ez hatime vir. Di vê navberê de Zîn jî xwe di binê ebaya ku Mem diavêje serê xwe de vedişêre. Mîr ji gotinên wî zêde fehm nake û Tacdîn dikeve navê, dibêje Mîrê min, Mem dîn bûye, nizane çî dibêje. Tu qisûra wî bibexşîne. Mîr jî dev ji wî berdide û derbasî nava meclîsa şerab û şadiyê dibe.

Ku şênî ji Mem dûr dikevin, Tacdîn diçe cem Mem û jê dipirse ku ev çî hal e. Mem ji ebayê digire hinekî kaş dike û du guliyên Zînê derdikevin holê. Tacdîn fehm dike ku Zîn li cem Mem e, diçe agir berdide mala xwe û dike hawar û gazî. Mîr û giregir jî derdikevin ji bo alîkariyê. Bi vî awayî Mem û Zîn jî difilitin.

Di nava bajêr de gotegotên di derbarê Mem û Zîn de zêde bûne. Bekir vana digihîne Mîr û Mîr dibêje ev gotegot meseleya namûsê ye. Bekir ji bo ku evîna Mem, bi Mem bide îtirafkirin, dibêje Mem aşiqê rast e. Tu Mem vexwîne cîhekî tenha, pêra setrencê bilîze. Şertê xwe jî bi wî re bibêje. Gava te ew têk bir, jê bipirse “Rast bibêje yara te kî ye?” Mem înkâr nake evîna dilê xwe. Ew dê li hember te îtiraf bike ku evîndarê Zînê ye.

Mîr bi Mem re rûdinê li ser setrencê. Lawê Mîr ê bi navê Gurgîn e di temenê Mem de û bi Mem re hevalê sohbet û dema vala ye. Armanca Mîr fehm dike û diçe agahiyê dide Tacdîn. Çeko û Arîf jî bi wî re radibin tên cem Mîr û Mem. Mem sê caran Mîr têk dibe. Bekir dibîne ku Zîn di pencerê de ye. Dibêje divê hun cîhê xwe biguherînin. Dema cîhê Mem diguhere, Zîn tê ber Mem. Çavê Mem li pencerê ye. Mîr li ser vê şeş caran Mem têk dibe. Ji Mem evîndara wî dipirse. Mem dibêje evîndara min Zîn e. Mîr, Mem davêje zindanê. Mem dikin hucreyeke reş tarî. Mem di zindanê de rewşa xwe difikire, bi çavê mitasawifekî li ser evînê difikire.

Di ser zindanîkirina Mem re salek derbas bûye. Tacdîn êdî nikare xwe bigire. Ji ber ku Mem daye destê Mîr pir xemgîn dibe. Tevdîra xwe digire û ji alîgirên xwe yekî temen mezin (pîr) dişîne cem Mîr. Dibêje her çiqas kirina Mem guneh be jî, lê kirina wî ji ber eşqê ye. Eşq jî wekî Mîr padîşah e. Mem di binê ferma padîşahê eşqê de ye. Mîr ev salekî zêdetir e Mem avêtiye zindanê. Em çar bira ne. Bê hev nabin. Yan bira Mem bide me yan jî bira Bekir ji me re bişîne. Ku em jî pê re hinekî xeberdin, derdên dilên xwe ji wî re vebêjin. Di çavê xelkê de qiymeta me nema, em dê ji vira koç bikin, herin Şamê.

Pîrê ku Tacdîn dişîne, digihîje cem Mîr û rewşê ji wî re vedibêje. Bekir fehm dike ku ji wî re xetereyek mezin heye. Mîr îkna dike ku li hember gotina Tacdîn mezintiyê bike û bibêje min Mem û Zîn ji bo xatirê Tacdîn berda û Zîn da Mem. Bekir bi vî awayî dixwaze xwe ji mirinê rizgar dike.

Sitî û Tacdîn, Zînê diçin cem Mem, Mem hê bêhna xwe ya dawî nedaye. Mem dibêje Mîr bi kirina xwe em li wê dinyayê ebedî zewicandin û dimire.

Di cenazeyê Mem de Tacdîn Bekir dibîne. Ji bo xirabî û neyariyên wî, wî dikuje. Li goristanê ku Mem binax dikin, dibînin laşê Bekir jî avêtine wê derê. Dema ku laşê wî nas dikin, Zîn dibêje ew bi kirinên xweyên kirêt bû sedemê veqetîna me. Lê li dinya dinê jî ji me re bû sedemê evîn û şadiyeke ebedî. Ji ber vê wî li binê nigê me binax kin.

2. BANDORA MEM Û ZÎNÊ LI SER DİKÊ

Di vê beşê de em dê li ser şanonameyên ku ji berhema Xanî sûdgirtine, bi wê re têkildar in bisekinin. Lê ji ber ku *Memê Alan* di nêrîneke sererû ve bi Memê Alan re têkildar naxûyê, em dê kurteya wê bidin. Lê şanonameyên din ji ber ku bi metna Xanî re rasterast têkildar dixûyên, me hewce nedît em kurteya wan bidin.

2.1. MEMÊ ALAN

Evdirehîm Rehmî Hekarî (1890-1958) rewşenbîrekî Kurd e. Ji alîyekî ve nivîskar, alîkî ve weşanger, û ji alîyekî ve jî alîmekî dînê îslamê ye. Di heman demê de jî Kurdekî xwedî hişmendîya welatparêziyê ye. Di nava rêxistin û tevgerên netewî de jî cîh girtiye û çalak e. Piştî qedexeya li ser Kurdî jî bi navê xwe yê fermî ango Abdurrahim Rahmi Zapsu berhemên xwe bi Tirkî dinivîse û belav dike, yên bi Kurdî dinivîse jî henin, lê vana çap nake (Tek, 2015: 9-12). Wekî tê zanîn şanonameya yekem ya Kurdî jî wî nivîsiye û cara yekem li Stenbolê di kovara *Jînê* de di hêjmarê 15. (30 Mart 1335; 24-28) û 16. (10 Nîsan 1335; 15-19) de hatiye çapkirin. Piyesek e ji du perdeyan pêk tê (Bozarslan, 1986, 674). Mijara vê şanonameyê bi kurtî ev e: Mem zavayê hefteyekê ye. Ew bi diya xwe Çavreş û maliya xwe Xezalê re dijîn. Agahî tê ku dijmin gihîştine serhedan. Li Qudusê Siltan Selehedîn li hember dijminan bajêr diparêze û Mîr bang kiriye, xeza hatiye îlankirin. Divê hemû misilmanên ku dikarin şer bikin û li ser xwe ne amadekariya xwe bikin û herin şer. Memo jî bi xîret e. Dixwaze here şer. Ji diya xwe îznê dixwaze. Diya wî daxwaza çûyîna şer ya Memo erênî dibîne. Memo bi hevsera xwe ya ku hefteyek e ji hev re ne jî daxwaza çûyîna dibêje. Xezal dibêje min jî bi xwe re bibe. Lê ji ber ev îmkan tune, ew jî dizane ku dê ev daxwaza wê pêk neyê. Li hember biryardariya Memo, Xezal dixeriqe û perdeya yekem diqede. Di perdeya duyem de em dibinin ku Xezal û Çavreş, ango hevsera Memo û diya wî bi hev re halxweş in û li benda Memo ne. Salek ji ser çûyîna wî re derbas bûye. Lê Çavreş dibêje agahî hatine ku dijmin têk çûne û leşkerên çûne şer jî dê vegezin. Mem jî dê di demeke nêzik de vegere. Ji vê agahiyê şûn de Çavreş diçe nava gund û Xezal li malê dimîne. Di vê navberê de mêrekî serçav nixumandî tê ber dere mala Mem û li derî dixê. Xezal derî vedike lê, yê li ber derî nas nake. Ew jî dibêje ez mêvan im. Piştî ku tasek dew dide mêvan di navbera wan de diyalogên derbas dibin de Xezal hîn dibe ku ew Mem e. Dibe êvar û Çavreş vedigere malê, dibîne ku di nava nivîna bûka wî de yekî biyanî heye. Ji ber tariyê lawê xwe nas nake û viya wekî îxanetê û qîlêrkirina namûsê dibîne. Rim digire deste xwe û tîne di singê Mem re dike. Mem bi vê derba rim ve dimire. Ku Çavreş hîn dibe wê lawê xwe kuştîye, şîne dikin. Bi vî awayî şanoname diqede.

Wekî ji vê kurteya jorê jî diyar e, ji aliyê mijarê ve berhema Evdirehîm Rehmî Hekarî û *Mem û Zîn a* Xanî ji hev cuda ne. Mehmet Emîn Bozarslan jî li ser vê xalê disekine û di berga 3yê ya *Jînê* de di nîşeya 835an de meseleye wiha vedibêje:

Gerçî navê vê piyesê “Memê Alan” e û navê mêrxasê wê yê sereke jî Memê Alan e, lê babetê wê ne çîroka “Memê Alan” a klasîkî ye. Nivîskarê hêja Evdirehîm Rehmî, di nivîsîna piyesê da awayê “lêanîn”ê bi kar anîye. Di zimanê bêjeyî da “lêanîn”, ku bi Îngilîzî jê ra tê gotin “adaptation”, ev e ku mirov esereka bêjeyî bigire, li gora babetekî dî ji nû ve binivîse, yanî li babetekî dî bîne. Nivîskar jî çîroka “Memê Alan” a klasîkî girtiye, li gora babetê Şerê Selaheddînê Eyyûbî li dijî filan ji nû ve nivîsiye, tê da nexşên Kurdîtiyê û Îslamiyê bi kar anîne; bi kurtî, çîrok babetekî dî anîye (Bozarslan, 1986, 674).

Xala ku M. E. Bozarslan li ser disekine, têkiliya ya *Mem û Zîn a* Xanî bi destana *Memê Alan* re bîr tîne. Ehmedê Xanî di *Mem û Zînê* de di beşa 58an de cîh dayê vê beyte:

Hindek ji fesaneê di Bohtan

Hindek di behanehên di buhtan (Yıldırım, 2010, 404)

Wekî ji van risteyan tê fehmkirin, Xanî dibêje min hinek ji efsaneyên li Bohtanê hatine gotin sûd girtiye û hinek jî ji serê xwe de hûnandîye. Kadri Yıldırım dibêje li vira jî “efsaneê” meqsed “Memê Alan” e (Yıldırım, 2010, 40). Di nava gel de destana ku li hinek cîhan *Memê Alan*, li hinek cîhan jî *Mem û Zîn* tê gotin xwedî gelek varyantan e.³ Em dikarin di navbera berhema Xanî û Hekarî de têkiliyeke navbermetnî daynin; lewre

3 - Ji bo varyantan çend mînakên ku me xwe gîhande wan: Prof. Dr. Ordîxanê Celîl – Prof. Dr. Celîlê Celîl, “Mem û Zînê”,

navê berhemê, navê lehengê mêr (Mem, Memê Alan), cîhê bûyeran (Hekarî) û mirina Mem berhema Xanî û çavkaniya berhema Xanî anga *Memê Alan* tîne bîra me. Xêncî vê di dawiya şanonameyê de klamek cîh digire ku ev klam bi navê “Memo” (Merwanî, 2010, 675), “Hoy hoy Memo” yan jî “Memê Ebasî” tê zanîn (Çelik, 2017, 132-136) di navbera çîroka vê klamê û mijara berhema E. R. Hekarî de têkilîyeke vekirî û diyarkirî heye. Wekî ku Çelik jî di teza xwe ya doktorayê de îfade dike, têkiliya berhema E. R. Hekarî û klama / çîroka gelerî ya bi navê Memê û Eysê re jî heye û Çelik dibêje şanonameya *Memê Alan* wekî kurteya klama Memê û Eysê ye ku dengbêj Güçtekin dibêje (2017, 135-37). Ev çend çavkaniyên cuda yê *Memê Alan* bin jî, heman demê îmkanê didin me ku em di navbera berhema E. R. Hekarî û berhema Xanî de têkilîyê daynin. Lewre wekî ku Aktulum jî îşaret dike, hinek caran navek (navê lehengekî/an, cîhekkî/an, nivîskarekî/an yan jî berhemekî/an), hevokek, gotin yan jî beşek ji berhemekê di nava berhemeke din de were bikaranîn, ev jî têkilîyeke navbermetnî derdixe holê (Aktulum, 2007, 94-103). Xaleke din jî ku divê em îşaret bikin ev e: *Mem û Zîn a Xanî* cara yekem li Stenbolê tê çapkirin û Evidrehîm Rehmî Hekarî jî di nava wê salê de şanonameya xwe dinivîse û kovara *Jînê* de diweşîne. Di heman kovarê de mizgîniya çapa *Mem û Zîn a Xanî* gelek caran derdikeve pêşberî xwendevanan. Ango em bi rehetî dikarin îddia bikin ku haya E. R. Hekarî ji *Mem û Zîn a Xanî* hebû. Her çiqas ev wekî “şîroveyeke bêhed” bixûyê jî, bi ya me di navbera berhema Xanî û Hekarî de têkilî heye û berhema Xanî ji şanonameya yekem ya Kurdî re jî bûye îlham û çavkanî.⁴

Şanonameya *Memê Alan* ya Evidrehîm Rehmî Hekarî cara yekem ji aliyê koma şanoyê ya şarederiya Diyarbakirê (DBŞT) ve hatiye pêşkêşkirin û nîşandana yekem di dîroka 17.04.2021ê de pêk hatiye. Derhêneriya lîstikê Rûknetin Gün kiriye (Metîn, 2014, 131-132). Qasî ku em ji kurteya lîstikê fehm dikin, di mijarê de guherandinên piçûk pêk anîne. Mînak, Mem ne ji bo parastina Qudusê û alîkariya Selaheddînê Eyubî, ji bo neyar li ser herêma Serhedê de girtine diçe şer. Guherandineke din jî diya Mem, ne bi rim, bi kêrê Mem dukuje.

2.2.MEM Û ZÎN

Xêncî şanonameya *Memê Alan* ya E. R. Hekarî çend şanoname jî rasterast *Mem û Zîn a Xanî* yan jî mijara wê ji xwe re dikin çavkanî. Şanonameya ku rasterast ji *Mem û Zîn a Xanî* sûd digirê û bi heman navî çap dibe, berhema Pîremêrd ya bi navê *Mem û Zîn* e. Ev şanoname cara yekem di sala 1932an de di rojnameya *Jiyane* de weke rêzenivîs hatiye weşandin û ev berhem di sala 1935an de li Silêmaniyê ji aliyê Koma Zanistî tê pêşkêşkirin û derhenêrê lîstikê Mecîd Fettah e û di şanoyê de jî di rola Mem de derdikeve ser dike. Di 1946an de li Silêmaniyê ji aliyê koma Lawaniy Silêmanî, li Çemçalê jî ji aliyê koma Lawaniy Çemçal ve tê lîstin (Zêdo û Akkuzu, 2015, 251-255).

Di sala 1958an de şanonameya ku Emînî Mîrza Kerîm bi navê *Mem û Zîn* dinivîse û bi derhêneriya Enwer Tuvî li Silêmaniyê tê lîstin (Zêdo û Akkuzu, 2015, 259). Di sala 1975an de jî Telet Saman şanonameyeke bi navê *Mem û Zîn* dinivîse û ev şanoname bi derhêneriya wî di heman salê li Hewlêrê tê pêşandin (Zêdo-Akkuzu, 2015, 266). Şanoya bi navê *Lêbûk Dastana Mem û Zîn Diguhurî* ji aliyê Îbrahîm Selman di sala 1979an de li Bexdayê, ji çapxaneyê Nebilê tê çapkirin (Zêdo-Akkuzu, 2015, 270) Teyar Germavî ku ew di ciwantiya xwe de di nava xebatên şanogeriyê de cîh digire û wek şanoger gelek xebatên şanoyê de keda wî heye, di vê lîstika Îbrahîm Selman de jî lîstiyê. Teyar Germavî di derbarê vê şanonameyê de van agahiyan bi Recep İçen⁵ re parve dike:

Zargotina Kurda 1, Weşanên Aram, 2013 Amed, r. 26-103.; Ordîxanê Celîl û Celîlê Celîl, “Mem û Zîn”, Destanên Kurdî, Weşanên Wardoz, 2018, Diyarbakır, r. 11-448.; Emînê Evdal – Heciyê Cindî, “Mem û Zîn”; “Memê û Zînê”, Folklor Kurmanca, Neşriyata Hukumata Ermenistana Şêwrê, 1936, Yêrêvan, r. 261-307. ; Heciyê Cindî, “Mem û Zîn”, *Folklor Kurmançîyê*, Weşanên Lîs, 2016, Amed, r. 19-63.; Mem Mukrîyanî (Edî.), “Memê Alan”, *Folklor Ronahîyê*, Weşanên Wardoz, 2018, Diyarbakır, r. 105-108.; Roger Lascot, *Memê Alan*, Weşanên Avesta, 2010, Stenbol.; Kemal Burkay, *Destana Memê Alan / Memê Alan Destan*, Weşanên Rîya Azadî, 2018, Enqere.; Yûsif Hêşetî, “Memê Alan”, *Memê Alan – Destan, Çîrok û Xeberoşkên Colemêrgê*, Weşanên Wardoz, 2020, Diyarbakır, r. 19-60.

4 - Ji bo berawirdkirina *Mem û Zîn a Oscar Mann* û *Memê Alan* ya Evidrehîm Rehmî Hekarî binihêre: Hawkar Jameel Mohammed, *Binyadî Gêranewa Le Dastanî Mem û Zîn i Oscar Mann û Şanoyî Memê Alanî Ebdurrehîm Rehmî Hekarî*, Zanîngeha Çewligê, Enstîtuya Zimanên Zindî, Şaxa Makezanista Ziman û Edebiyata Kurdî, 2017, Çewlig, (Teza Masterê ya Neçapkirî).

5 - Recep İçen, “Şanoger û Pêşmergeyêkî: Teyar Germavî”, <https://diyarname.com/news.php?Idx=35400> (03.04.2021)

Di sala 1979'an de min Seyda Îbrahîm Selman nas kir. Îbrahîm Selman wê demê akademiya şanoyê xwendibû li Bexdayê. Em cara yekem li cem wî kom bûn. Mamosteyê min ê yekem Îbrahîm Selman bû û min bi xêra wî xebatên xwe yê şanoyê berdewam kirin û hînî şanoyê bûm. Me wê çaxê dest bi lîstika "Lêbûk Dastana Mem û Zîn a Diguhurît" kir. Metn ji aliyê Îbrahîm Selman ve hatibû amadekirin. Ji bo pêşandana lîstikê her tişt hazir bû lê mixabin hikumeta Iraqê destûr neda ku em bilîzin. Îbrahîm Selman jî piştî xebatên şanoyê derket derveyê welat. Niha ew li Holandê dijî. Mijara lîstikê ev bû: Di folklorê me de Mem di zindanê de dimire û Zîn jî xwe dîkuje. Lê di şanoya me de Mem di zindanê de nexweş dikeve û Zîn tê, Memê ji zindanê derdixe û azad dike. Mem û Zîn bi hev re agirê şoreşê pêdixin û bi Mîr Zeyneddin re şer dikin. Di vê lîstikê de nêzî çil ekter (lîstikvan) cîh digirtin.

Qasî ku me xwe gîhandiyê *Mem û Zîn a Kurdî* ku di forma şanonameyê de hatiye çapkirin a dawî ji aliyê Eskerê Boyîk ve hatiye nivîsîn û di sala 1989an de li Stockholmê ji aliyê weşanxaneyê Roja Nû ve hatiye çapkirin. Wekî tê zanîn li Ermenistanê xebatên çandî yê Kurdî bi piştgiriya dewletê dihatin meşandin û gelek xebatên Kurdên Ermenistan, Gurcistan û Azerbeycanê hatine weşandin, pêşkeşkirin û di nava Kurdan de bibaldarî hatine şopandin. Ji van xebatan yek jî xebatên şanoyê ne û bi taybet di sala 1937an de "Têatroya Kurdî ya Dewletê", li Ermenistanê, li gundê Elegezê hatiye damezirandin û heta ku sala 1947an de hatiye girtin jî xebatên şanoyê domandiyê. Ji berhemên ku di navê wan di nava lîstikên Şanoya Elegezê de derbas dibe, *Mem û Zîn a Soxomon Tarons e* (Zêdo û Akkuzu, 2015, 254), lê me di derbarê vê şanoyê û şanonameyê de agahiyên firehtir bi dest nexist.

Xêncî van Cuma Boynukara jî şanonameyêke bi heman navî bi zimanê Tirkî dinivîse berhema wî 1995an de ji aliyê weşanxaneyê Berfînê ve tê weşandin. Rahmetullah Karakaya û Fehîm Işık ev berhem wergerandine Kurdî û 2008an de jî hatiye weşandin.⁶ Ev berhema Boynukara cara yekem Adara 1995an de li Teatra Bajarî ya Diyarbekirê de, bi rejiya Weysel Ongorên derketiye pêş temaşevanan. Di sala 2005an de di 14. Festîvala Têatrê ya Navnetewî ya Stenbolê de ji aliyê Semaver Kumpanyayê ve bi rejiya Bulent Emin Yarar û Işıl Kasapoğlu hatiye lîstin. Dîsa li Wanê di sala 2012-2013an de û li Diyarbekirê di sala 2018an de carakî din hatiye lîstin.⁷

Xêncî vana *Mem û Zîn* bi derhêneriya Apo Kaya ve wekî lîstika dansî (dans tiyatrosu) hatiye amadekirin û di dîroka 22.05.2004an de pêşandana yekem pêk aniye û bi giştî li bajarên Stenbol, Enqere, Bursa, Êlih, Amed, Bazîdê çardeh caran hatiye nişandan (Metîn, 2004, 191). Ji aliyê Kawa Nemir ve *Mem û Zîn* wekî muzîkal hatiye nivîsîn û 2014 û 2019an de li Diyarbekirê hatiye lîstin.⁸

2.3. ÇEND TAYBETIYÊN HEVPAR Û CUDA

Wekî li jorê hate gotin, di xebata me de berhem û çavkaniya sereke *Mem û Zîn a Ehmedê Xanî* ye. Em dê di vê beşê de li ser cudatîyên berhema Xanî û şanonameyên ku jê sîd girtine bisekinin. Ji ber ku şano li ser qaîdeyên cuda tînan organîzekirin, xwezayî ye ku di navbera berhema Xanî û wan şanonameyan de ku ji *Mem û Zîn a wî* sîd girtine cudatî hebin. Her çar berhemên ku me ji wan sîd girtine jî ji berhema Xanî kurttir in û zêdetir jî ji bûyerê sîd girtine. Ji ber vê jî em dê berê xwe bidin naveroka bûyeran û çend xalên hevpar û yênan cuda berawird bikin. Helbet bê hêmanên wekî cîh, leheng, dem, motif ku bi bûyeran ve girêdayîne em nikarin berawirdê pêk bînin. Di derbarê berhemên em dê li ser bisekinin, bi taybet şanonameya Evdîrehîm Rehmî Hekarî divê bê îzahkirin ku çima me ew jî xistiye nava vê xebatê û me li jorê ev îzeh kir. Lê di şanonameya Pîremêrd, Eskerê Boyîk, Cuma Boynukara de tîkiliya bi *Mem û Zîn* re ji navê lîstikan heta naveroka wan pir zelal e. Em dê bi kurtasî hevparî û cudatîyên vana di binê sîbana çend sernavan de nişan bidin.

6 - Vê berhemê ev xelat wergirtine: 1- Xelata Têatrê ya Afife Jale - Kostuma Herî Baş (2005), 2- Xelata Kovara Tiyatro Tiyatro - Kostuma Herî Baş (2005), 3-Xelata Kovara Tiyatro Tiyatro - Nivîskarê Lîstikê a Salê ya Herî Baş (2005), 4-Xelata Têatrê ya Îsmet Kuntay - Nivîskarê Lîstikê a Salê a Herî Baş (2005), 3-Xelata Qulubên Lîonsê - Lîstika Salê a Herî Baş (2005).

7 - Vecdî Erbay, "Mem û Zîn 25 Yıl Sonra Diyarbakırda", <https://www.gazeteduvar.com.tr/kultur-sanat/2018/11/16/mem-u-zin-25-yil-sonra-diyarbakirda> (03.04.2021)

8 - https://www.ozgurhabergazetesi.com/mem-%C3%BB-z%C3%AEn-destani-muzikal-olarak-sahnelenecek_26612 (03.04.2021), <https://tiyatrodergisi.com.tr/mem-u-zin-5-yil-sonra-yeniden-sahnelendi/> (03.04.2021).

2.3.1. CUDATIYA CUREYÎ

Ji bo gotara me çavkaniya sereke *Mem û Zîn* a Xanî ye. Wekî tê zanîn *Mem û Zîn* mesnewiyek e. Mesnewî di edebiyata klasik de ji aliyê şiklî ve ji beytan pêk tê û her beyt jî di nava xwe de bi qafiyê ne (aa-bb-cc-...). Ev jî îmkânê dide ku di mesnewiyan de mijarên pir dirêj bîn vegotin (Îpekten, 2005, 59-60). Ehmedê Xanî jî ji vê sûd digire û mesnewiyeke ku ji şêst beşan û 2656 beytan pêk tê dinivîse. Ango hem menzûm e û hem jî ji destpêkê heta encamê taybetiyên wê yên diyarkirî yên cureyî hene. Lê berhemên ku em dê li ser bisekinin ku ji ya Xanî sûd digirin yan jî Xanî û *Mem û Zîn* a Xanî tînin bîra mirov, peşxanî ne. Dîsa berhemên şanonameyê her çiqas wekî metnên edebî yên peşxane werin dîtin jî, armanca wan pêşkêşkirina li ser dikê ye, anga ew ji bo hunera dîtarî tînin nivîsîn. Ev jî helbet tîkiliyeke navbermetnî û navbercureyî derdixe holê.

Li hember dirêjbûna berhema Xanî, em dibînin ku hemû şanname ji wê kurttir in. Şannameya herî kurt ya E. R. Hekarî ye. Ji du perdeyan û perdeya yekem jî ji du meclîsan pêk tê. Rûpelên hemû lîstikê bîstan zêdetir nîne. *Mem û Zîn* a Pîremêrd jî dîsa berhemeke kurt e û ji şeş perdeyan pêk tê. Qasî bîst û şeş rûpelan e. *Mem û Zîn* a Eskerê Boyîk jî ji pênc perdeyan pêk tê û ji heftê û pênc rûpelan pêk tê. *Mem û Zîn* a Cuma Boynukara jî ji şêst û heşt rûpelan pêk tê. Ev berhem jî ji du beşên sereke û ji çendîn binbeşên van beşên sereke ve pêk tê. Wekî ji van agahiyan jî dixuyê ku *Mem û Zîn* a Xanî dirêjtir e. Ev jî ji ber cureya berhemana e. Di navbera mesnewiya ku ji bo xwendinê hatiye nivîsîn û şanonameyên ji bo lîstinê hatine nivîsîn de ev cudatiya normal e.

2.3.2. NEWROZ Û BÛYERA HEVDÎTINÊ

Xala yekem ku em dixwazin li ser bisekinin Newroz e. Lewre di *Mem û Zîn* a Xanî de beşa bûyeran bi behsa danasîna Mîr Zeynedîn vedibe. Paşê qala xwişkên wî Sitî û Zîn tê kirin. Di beşa yanzdehan de mijara Newrozê dest pê dike. Newroz ji bo berhemana girîng e. Lewre di berhema Xanî de hevnasîna Mem û Tacdîn bi Zîn û Sitî re di qada newrozê de pêk tê. Di berhema Evdîrehîm Rehmî Hekarî de qala newroz û hevnasîna lehengan tune. Şanomeya Cuma Boynukara bi sehneya Newrozê dest pê dike. Leheng di vê perdeya vekirinê de behsa newrozê dikin û dibêjin cejneke Kurdan e. Kal û pîr, mezin û piçûk, her kes tev li van şahiyên dibe (Boynukara, 2008, 78-79). Di şanomeya Pîremêrd de em hîn dibin ku Mîr ferman kiriyê, gotiyê newroz e û divê herkes here qada newrozê, pîrozbahiyê (Pîremêrd, 2016, 23-24). Mem jî bêdilê xwe diçe. Lê di şanomeya Pîremêrd de em dibînin ku Mem di sehneya yekem de anga beriya newrozê bûye evîndarê Zînê. Dema diçe qada newrozê jî heta seyrangeha Mîrê Amediyê çavê wî kesekî nabîne. Gava digihîje cîhê mala Mîrê Amediyê, Mem ji dûr ve Zînê, Zîn jî Memê dibîne. Hevnasîna wan wiha hatiye vegotin:

Lewre şeytanê cîhangir wêneyê Mem nîşanî wê dabû û li pişt wêneyê jî nivîsandibû ka Mem kî ye, ji ku ye û ji bo kê dîn bûye.”; “Çawa ku çavê Mem bi wê dikeve, ji ber wî wêneyê ku şeytanê cîhangir nîşanî wî daye; Mem, Zînê nas dike û dilê wî hildîavêje (Pîremêrd, 2016, 25).

Di berhema Eskerê Boyîk de di destpêka şanonameyê de sehneyeke fantastik heye. Di vê sehneyê de sê ferîşteh di şiklê kevokan de tînin ser dikê. Mem dibînin û li hember bedewiya wî heyran dimînin. Paşê bi hev re dişewirin û gava ku hîn dibin Mem ezeb e, dibêjin keça ku layiqî Mem e, Zîn e. Em ji gotinên wan hîn dibin ku Mem çûye qada Newrozê, lê paşê bixemgînî vegeyriyaye (Boyîk, 1989, 7). Niha şev e û Mem li oda xwe di nava nivînan de ye. Biryarê didin ku Mem û Zîn bînin cem hev û wana bi hev bidin nasîn. Hersê keçik dibin kew û difirin diçin Zînê tînin di pencereyê re dikin oda Mem, nava nivînan Mem. Berê Mem û paşê jî Zîn hişyar dibe û hevnasîna wan bi vî awayî pêk tê.

2.3.3. CÎHÊ BÛYERAN

Cîhên di nava bûyeran de navên wan derbas dibin, anga bajêrên Cizîr, Çolemêrg, Amediyê, Muxurzemîn in. Cîhên bûyerê lê diqewimin yên herî zêde derdikevin pêş qada newrozê, mala/qonaxa Mîr, oda Mem, zindan û goristan in.

Di mesnewiya Xanî de navenda bûyeran Cizîr e û Mem jî ji wê derê ye. Di *Memê Alan* ya E. R. Hekarî mala Memo mekana sereke ye. Mala Memo li gund e, lê bi kîjan bajêrî ve girêdayî ye nayê gotin. Lê Mem dibêje, “Ez Memê Alan im. Mîrê Hekariyan emir kiriye (Hekarî, 2007, 26).” Lewendê hevalê Mem jî wiha dibêje: “Îro mirovek ji Başgalan hatiye. Go ‘Mîr heta Çolemêrgê çûye.’ Lazim e di vê hefteyê da em li Çolemêrgê berhev bibin (Hekarî, 2007, 30)”. Ji van gotinan em dikarin têderxin ku li cihekî nêzikî Cizîrê ne.

Di ya Boynukara de jî cîh Cizîr e. Lê di ya Pîremêrd de Amediye navenda bûyeran e û Mem ji wir nîne, ji bo Zînê textê mîrektiya xwe û welatê xwe hîştîye, hatiye Amediyê. Kalikê Mem, hukumdarê Şarezûr û Erdelanê bûye. Bavê Mem warê di bin hukumdariya xwe de di nava lawên xwe de parve kiriye û Mem mîrê Serxab, Sirûçîk, Qerexan, Şarbajêr û Alanê ye (Pîremêrd, 2016, 32). Di berhema Eskerê Boyîk de jî Mem ji Muxurzemînê ye (Boyîk, 1989, 19), ji bo ku Zînê bibîne tê Cizîrê. Li mala Qeretajdîn dibe mêvan.

Di berhema Eskerê Boyîk û Pîremêrd de serê kaniyan jî girîng in. Lewre di şanomeya E. Boyîk de li serê kaniyê de Mem Qeretajdîn, birayên wî û xwîşka Beko ya sêrbaz nas dike (1989, 23-26); di ya Pîremêrd de jî dema ji seferê vedigere, gotegota ku jinên li ser kaniyê diaxivin û derewa ku Zîn bi frengiyê ketiye dibe sedem ku Mem pêşniyara Mîr napejirîne û teklîfa zewaca bi Zînê re red bike.

Di mesnewiyê de cîhê ku Mem û Zîn tên cem hev û Mîr hindik dimîne ku wan bi hev re bibîne qonaxa Mîr e û Mîr ji ber ku ji nêçîrê westiyayî vedigere, bi xwe diçe wir, ji bo bêhnvedanê. Zîn di binê ebaya Mem de xwe vedişêre. Di berhema E. R. Hekarî de ev sehne tune. Di berhema Pîremêrd de Mem li seraya Mîr mêvan e. Zîn ji bona wî bibîne tê oda Mem. Mîr jî ji bo ku Mem ziyaret bike tê oda wî. Perîzad tê Zînê dixê binê bixêriyê û Mem jî tîne li pêş bixêriyê dide rûniştin. Ev ziyareta Mîr jî bi pêşniyara Bekir Mergewer pêk tê. Lewre ji xwîşka xwe Rihanê hîn dibe ku Zîn dê here oda Mem. Armanca wî xirabkirina navbera Mîr û Mem e.

Mala Tajdîn hem di berhema Xanî de hem jî di berhema Pîremêrd, E. Boyîk û C. Boynukara de girîng e. Di berhema E. R. Hekarî de Tajdîn û şewitandîna malê tune, lê di sê şanomeyên din de Tajdîn ji bo Mem û Zînê rizgar bike, ji tengasiyê bifilitîne, mala xwe dişewitîne/dide şewitandin. Ev, hem asta hezkirina Tajdîn ya ji Mem diyar dike hem jî fedakarî û dilsoziya wî nîşan dide. Lewre Tajdîn bi agirê berî mala xwe dide, hemû dewlemendiya xwe qurbanî Mem dike. Tenê di berhema Eskerê Boyîk de, Bekir ji bo ku Tacdîn û birayên wî ji Mem dûr bixe û bi hêsanî serê Mem têxe belayê, dema Mîr Tajdîn û birayên wî dişîne seferê, dibêjin bira Mem jî were, lê Mîr û Beko dibêjin ger here, dê dijmin bibêjin bi xwe nekarîne, mêvanê xwe jî bi xwe re anîne seferê. Bi vî awayî Mem re dibin asteng, lê Mîr dibêje, heta Tajdîn vedigere, berpirsiyara binyadkirina mala Tajdîn li ser Mem e. Heta Tajdîn vedigere avahiyeke layiqê Tajdîn bide însakirin (Boyîk, 1989, 56-58).

Zindan yan jî hucreya ku Mem davêjinê jî ji bo metnan girîng e. Lewre ew cîh, wekî hucreyên dewrêşên ku dikevin çilexaneyê rolekî dilîzin. Memê ku beriya zindanê bi evîneke dunyevî ji Zînê hez dike, li zindanê, ango li wê çilexanê evîna xwe diqulibîne evîneke ûxrevî. Zindanê ji bo paqijkirina serê xwe û dilê xwe bi kar tîne û xwe ji evîneke cinsî rizgar dike. Em dikarin bibêjin ev mîsyona zindanê/hucreyê di Xanî de jî di şanomeyên Pîremêrd, Boynukara û E. Boyîk de jî bi heman awayî cîh digire.

2.3.4. KES / LEHENGÊN GIRÎNG

Dê û Bavê Mem: Di berhema Xanî de jî di şanomeyên din de jî Bavê Mem li jiyanê nîne. Di berhema Evdîrehîm Rehmî de diya Mem heye. Lê di şanomeya Eskerê Boyîk de Mem lawê Al Paşa ye, diya wî Gulperî ye. Al Paşa mîrê Muxurzemînê ye. Tenê lawek wî Mem heye û Al Paşa dixwaze Mem li dû wî bibe mîrê ser text. Yan dê dijminên wî textê mîr bikin deste xwe. Al Paşa dema ku hîn dibe dê lawê wî here ji bo ku Zînê bibîne, li Mem nifira dike. Tîrsa wî ya herî mezin, text û welatê wî dê bikeve desten neyarên wî. Di berhema Pîremêrd de bavê Mem miriye û mîrektiya xwe di nava lawên xwe de parve kiriye. Mem jî li ser textê bajarên ku bûne para wî mîr e. Lê textê xwe ji bo evîna Zînê hîştîye, hatiye. Lê birayê wî yên ku li beşên din yên li mîrektiyan xwe li ser text in.

Di *Memê Alan* ya E. R. Hekarî de serleheng Memo, Xezal (hevsera Memo), Çavreş (diya Memo) in. Kadroya lîstikê de Lewend û Xulam jî du kesên din in. Lê rola wan girîng nîne. Di lîstikên din de kesayetên girîng wekî yên di *Mem û Zîn a Xanî* de ne, di wan de jî bi piranî hene. Di metna Pîremêrd de Rihana xwîşka Bekir û bira û birazyên Mem, dîsa pismamê wî Bengîne, dêşîra Zînê Perîzad û Elî Beg; berhema Cuma Boynukara de Mam; di berhema Xanî de Tacdîn û birayên wî Arîf û Çeko ne, di *Mem û Zîn a Cuma Boynukara* de jî ew bi van navan cîh digirin. Di *Memê Alan* de ew tunin, di *Mem û Zîn a Pîremêrd* de bi navên Tacedîn, Eko û Çeko ne.

Mîr jî lawê Zeynedîn ê lawê Ebdal e. Sîtê û Zîn navên xwîşkên wî ne. Di şanonameya Cuma Boynukara de Cizîr e û lehengên sereke Mîr Zeynedîn û du xwîşkên wî Sîtî û Zîn in. Tacdîn lawê wezîrê Mîr Zeynedîn e û Çeko û Arîf jî birayên Tacdîn in. Tacdîn û birayên wî bi lehengiya xwe ve navdar in. Mem jî lawê katibê dîwana Mîr Zeynedîn e. Lê di berhema Pîremêrd de Zîn bi van gotinan di derbarê malbata xwe de diaxive:

Îro em çarsed sal in dewlet in, bav û bapîrên min ku neviyên Behdînan in û ji keleha Tarunê ya Şemzînanê hatine Zêya Behdînan, bi zora egîdî û dadperweriyê keleha Dihokê, dêr û keleha Bîşer û keleha Bajêran digirin. Eşîrên Radkan, Birîfkan, Berwarî, Mihel, Deryaspî, Tilî, Behlî, Mizurî, Zebarî xistine bin destê xwe û heta niha tu lekeyeke xirabnavî nehatiye ser vê xanedaniyê. (Pîremêrd, 2016, 30)

Zîn ji bo malbata Mem jî agahiyan dide:

Mem jî ji me kêmtir nîne, wek Tacedîn vegeyriyaye çûye welatê Şarezûr, hikumdarê wan dîtiye. Ew, Mem nas dike. Mem kurê Memoy Munzir e. Mem, ango Mihemed Begê kurê Memo ye; ku ji Memo re dibêjin Me'mun Beg. Me'mun kurê Munzirê kurê Babelê hukimdarê Şarezûr û Erdelan e ku jê re Qubad û Feyrûzyan dibêjin. Erdelanî di serdema Cengîz Şah de li Zelm û Şarezûr hukimdar bûn. Bavê Mem navçeya xwe ya desthilatdariyê ku Kurdistan e di navbera kurên xwe de belav kir. Keleha Zelm, Newsûd (Nefsud), Şemîran, Hawar, Sîhan, Rawdan, Gulenber ket para Pike Beg ku birayê Mem e. Loy, Mîşer, Merîwan, Enure, Gile, Sî, Kaş kete para Mem û Mem li wir hukimdar bûye. Erjengê cîhangîr ku wek şeytan jê re dîmena keçekê nîşan dide û jê re dibêje “Ev keçik xwîşka mîrê Amediyê ye. (Pîremêrd, 2016, 32)

Mem naçar dimîne, hukimdarî û kes û karên xwe dihêle û tê ba Zînê. Di berhema Xanî de lawê Mîr heye û hevalê Mem e. Lê di şanonameyan de em wî nabînin. Ev nebûna lawê wî, wekî ku wî hêsantir dike binê bandora Bekir.

Bekir û Sedemê xayîntiya Bekir: Bekirê ku di berhemana de xirabiyê temsîl dike di berhemana de bi formên cuda yên heman navî ve cîh digire. *Mem û Zîn a Xanî* de Bekir, ya Cuma Boynukara û Eskerê Boyîk de Beko, di ya Pîremêrd de Bekir Mergewer e. Di mesnewiyê de wekî xizmetkarê Mîr, di şanonameyan de jî wekî xizmetkar û şêwirmendê Mîr e. Di berhemana de çima berê vê xayîntiya xwe dide Mem û Zînê bi sedemên cuda ve hatiye girêdan. Di *Mem û Zîn a Xanî* de Mîr zêde zêde pesnê Tacdîn dide. Lewre Tacdîn yekî çeleng û qehreman e. Bekir xesûdiya Tacdîn dike. Ji ber vê jî Mîr dixapîne: Dibêje dema te Sîtî da wî, wî jî xwe bi xwe Zîn daye Mem û bi vî awayî bê îzna te tevgeriyaye. Cuma Boynukara jî heman hincet bi kar aniyê. Lê Pîremêrd sedemê tevgerên li hember Mem û Zîn bi vê hincetê ve îzeh dike: “Bekir Mergewer mirovekî gelek xirab e. Wî Mergewerî soz daye Elî Beg ku ew ê, ji wî re Zînê bistîne. Her çiqas Elî Beg demekê êrîştî welatê me kir û bû dijminê me jî. Lê Bekir Mergewer bi fêlbazî ji niha ve hewl dide ku Mem li pêş çavê Mîr Zeynedîn reş bike (Pîremêrd, 2016, 29).” Di berhema Eskerê Boyîk de em hîn dibin ku Beko ji bo ku bandora xwe li ser Mîr zêde bike û bibe wezîr bavê Qeretajdîn û jina Mîr daye kuştin. Li Cizîrê ji zilm û zordariya Beko zare zar a gel e. Beko ku dibîne xwîşka wî dile xwe berdaye Mem, ew jî sozê dide xwîşka xwe ku dê Mem bîne bide xwîşka xwe, di şanonameyê de jî sedemê fesadiyên wî yên li hember Mem û Zînê ev e (Boyîk, 1989, 32).

Perîzad û Bengîne di berhema Pîremêrd de di navbera Mem û Zîn de alîkariyê dikin. Bengîne ji Mem re, Perîzad jî ji Zîn re wekî heval, alîkar û şêwirmend in. Di şanonameya Pîremêrd de xwîşka Bekir Rihan e. Ji Bekir re dibe alîkar. Di şanonameya Eskerê Boyîk de jî Zîna sêrbaz xwîşka Beko ye. Dilê wê dikeve Mem û Beko jî ji bo ku Mem bi xwîşka xwe re bizewicîne dikeve nava tevgerê.

2.3.5. MOTÎFA GUHERANDÎNA ÇEKAN

Di berhema Xanî de di roja Newrozê de Tacdîn û Mem dikevin cilên keçan û Sitî û Zîn jî dikevin cilên lawan. Di şanonameya *Memê Alan* de ev motîf tune. Di Cuma Boynukara de jî ev motîf wekî berhema Xanî heye, lê di şanonameya Pîremêrd di şûna vê de leheng hevdu di wêneyan de dibînin. Di berhema Eskerê Boyîk de ev motîf tune.

2.3.6. MOTÎFA GUSTÎLÊ

Gustîl di berhema Xanî de motîfekî girîng e. Mem û Zîn, Tacdîn û Sitî dema li qada newrozê di cilên guherandî de rastî hev tîn û dilê wan dikeve hev, wekî şeydayan in. Mem û Tacdîn ji ser hiş diçin. Zîn û Sitî gustîlên xwe bi yên wan re diguherînin û ji wan dûr dikevin, diçin. Piştî herdu leheng tîn ser hişê xwe, dibînin ku ew du kesên biyanî ku aqilê wan ji serê wan hildan, ji holê winda bûne. Li malê ferq dikan ku keçikan gustîlên xwe bi yên wan ve guherandine. Xêra serê wan gustîlan jî Heyzebûn xwe digihîne Mem û Tacdîn. Lewre ew nîşaneya aîdiyetê ye. Di mesnewiya Xanî de jî, ji bo ku leheng hev tesbît bikin ji van gustîlan sûd digirin. Di *Memê Alan* ya Evdirehîm Rehmî Hekarî de ev motîf tune. Di xebata Cuma Boynukara de wekî di *Mem û Zîn* de derbas dibe, hatiye bikaranîn. Di *Mem û Zîn a* Pîremêrd de jî motîfa gustîlê tune. Di berhema Eskerê Boyîk de şeva ferîşteh Zînê tînin oda Mem, Zîn teklîf dike ku gustîlên hev bi hev re biguherînin (1989, 12). Zîna sêbaz ya xwîşka Beko li serê kaniyê ku dixwaze Mem bixapîne, Mem ji gustîlê dipirse, ew jî dibêje min winda kir, lê Mem jê bawer nake (1989, 29-30). Mem li mala Tacdîn ku carekî din çîroka xwe ji sê birayan û Sitî re vedibêje. Dema ku hîn dibin evîndara wî ji Cizîrê ye, keçen bajêr dê ji ber mala Qeretajdîn herin ser kaniyê. Ew jî li keçen bajêr dinihêrin. Mem di nava keçan de Zînê dibîne. Dema dibêje Zîna min ev e, hîn dibe ku Zînê dergistiya Çekan e. Beko dixwaze meseleyê têke meseleya namûsê Mem bi sê birayan bide kuştin. Lê ew nayên gotina Beko. Mem ku hîn dibe Zîn dergistiya Çekan e, dibêje ez li Çekan vê îxanetê nakim û gustîlê dide wan, dibêje ger hun ji min bawer nakin, herin vê nîşanê Zînê bidin. Çekan dema gustîlê dibîne, nas dike. Dibêje eva gustîla nîşaniya me bû. Mem dixwaze xatirê xwe bixwaze û here, lê sê bira nahêlin ku biçin. Haya Çekan jî ji windabûna gustîlê heye. Zînê jê re gotiye winda bûye. Qeretajdîn dema ku van agahiyên hîn dibe, gazî Zînê dike. Zînê tê û Mem nas dike. Zînê gustîla xwe dide Tajdîn. Çekan ku vê bûyerê dibîne, dibêje Zîn êdî xwîşka min e (1989, 34-42). Bi bî awayî astengiyek jî di navbera Mem û Zîn de radibe.

2.3.7. MOTÎFA XEWNÊ

Di berhema Xanî de motîfa di xewnê de hevdîtin tune. Di berhemên me li ser wan xebat kiriye de tenê di *Mem û Zîn a* Eskerê Boyîk de ev motîf heye. Li gor vê, ferîştehên ku Mem layiqê Zînê dibînin, dema Mem di xew de ye, Zînê tînin dikan nava nivînên wî. Dema hişyar dibin, hed du dibînin û dibin evîndarên hev. Pişt re xewa wan tê. Zînê bi xew re diçe, Mem her çiqas nexwaze xew re here jî, bê hemdê xwe bi xew re diçe. Dema hişyar dibe, dibîne ku Zîn çûye.

2.3.8. MOTÎFA NÊÇÎRÊ

Di berhema E. R. Hekarî de ev motîf tune. Di Xanî û di Cuma Boynukara de Mîr û tebaaya bajêrê Cizîrê diçin nêçîrê. Lê di ya Pîremêrd de nêçîr tune. Şer heye. Berê Mem diçe ser Elî Beg seferê. Paşê Mîr ji bo ku bikaribe bihêsanî Mem bavêje zindanê Tacedîn, Eko û Çeko dişîne ser tixûbê mîrekiyê. Beko piştî ku Mîr dixapîne, êdî bi Mîr Sêvdîn re dikevin nava plana tunekirina Mem.

Di berhema Eskerê Boyîk de Beko aqil dide Mîr ku herin nêçîrê û dê di nêçîrê de Mem bikujin. Mem ji ber ku nexweş dikeve, nikara here nêçîrê. Ji ber vê jî plana Beko û Mîr Sêvdîn têk diçe. Lê di roja nêçîrê de Mem û Zîn li bahçê tîn cem hev. Lê Beko wan dibîne, dixwaze Mem bi tîrê bikuje, lê Zîna xwîşka wî nahêle. Naxwaze Mem bê kuştin, dixwaze bibe yê wê. Mem û Zîn li cem hev in, Beko gayîsî nêçîrvanan dike. Armanca wî ew e ku Mîr Sêvdîn were Mem û Zîn bi hev re bibîne û wekî têke meseleya namûsê û zirarê bide Mem.

2.3.9. MOTÎFA NEXWEŞIYÊ

Xênci *Memê Alan*, di berhemên din de Mem û Zîn nexweşê eşqê ne. Wekî şeydayan tev digerin. Di berhema Xanî de Mem wekî şeydayekî tevdigere û diçe baxa Mîr û li wir rastî Zînê tê. Dema Mem li hember Mîr ranabe. Tacdîn lêborîna Mem dixwaze, dibêje Mem dîn bûye. Di berhema Eskerê Boyîk de ji ber ku Zîna sêrbaz derman daye Mem, Mem nexweş dikeve û nikare here nêçîra Mîr. Di berhema Pîremêrd de jî ji ber evîne Mem nexweş e. Dema Mîr Sêvdîn tê oda Mem, Mem ranabe. Lêborîna xwe dixwaze ji Mîr ku ji ber nexweşiya xwe nikare rabe.

2.3.10. MOTÎFA ŞEWITANDÎNA MALA TACDÎN

Di berhema E. R. Hekarî de ev motîf tune. Beşa 41. ya *Mem û Zîn a Xanî* de ku Mem û Zîn li qonaxa Mîr li cem hev in, Mîr ji nêçîrê vedigere. Mîr dibîna ku Mem li qonaxa wî ye, Tacdîn ku dibêje Mem nexweşe, Mîr jî Mem efû dike û jê dûr dikeve. Tacdîn diçe cem Mem û jê dipirse ku ev çi hal e. Mem ji ebayê digire hinekî kaş dike û du guliyên Zînê derdikevin holê. Tacdîn fehm dike ku Zîn li cem Mem e, diçe agir berdide mala xwe, dike hawar û gazî. Mîr û giregir jî derdikevin ji bo alîkariyê. Mem ji Zîn re dibêje te dît, Tacdîn çawa wezîfa xwe kir, wekî Mûsa ji me re behra xeman zûha kir. Zîn radibe diçe. Nivîskar di vê beşê de pesnê kirina Tacdîn dide û dibêje ew dê bi vê kirina xwe, ji xwe re navekî qenc, navekî ebedî bistîne (Yıldırım, 2010, 317-318). Dîsa di şanonameyên Pîremêrd, Boynukara û Boyîk de jî ev motîfa şewitandîna mala Tacdîn heye û her sêyan de jî bo rizgarkirina Mem, ev bûyer pêk tê. Lê di *Mem û Zîn a Pîremêrd* de Tacdîn ji Bengîne, kur û xulamên xwe dixwaze agir berî mala wî bidin û banga hawarê bikin (2016, 40), di berhema Eskerê Boyîk de jî Qeretajdîn ji Çekan re dibêje here Sîtiyê re bêje bira agir berî koşka min bide (1989, 54).

2.3.11. MOTÎFA SETRENCÊ

Di vê motîfê de armanc li pêşiya Mîr, îtirafkirina evîna Mem ya li hember Zînê ye. Di *Memê Alan* ya E. R. Hekarî de ev motîf tune. Lê hem di mesnewiyê de û hem jî di şanonameyên Pîremêrd, E. Boyîk û C. Boynukara de ev motîf heye û di her sêyan de jî Mîr ji bo Mem evîna xwe ya Zînê îtiraf bike pê re setrencê dilîze û bi dîtina Zînê re serê Mem tevlihev dibe û Mîr jî bi vê sextekariyê Mem têk dibe. Bi îtirafkirina evîna Mem ya ji bo Zînê jî dibe sedemê girtin û hepiskirina Mem. Di berhema Eskerê Boyîk de di ser çûyîna Qeretajdîn re mehek derbas dibe, Beko dîsa fesadiyekê dike û Mîr dixapîne. Dibêje derbarê Mem, Sîtî û Zîn de di nava gel de gotegot tê kirin. Mîr re dibêje gayîs Mem bike. Pê re setrencê bilîzin. Bibêje ger te ez têk birim, ez dê Zînê bidim te. Ger min tu têk birî, ez dê te bişînim zindanê. Mem tê û ew bi Mîr Sêvdîn re dest bi setrencê dikin. Paşê Beko dibîne ku Mîr bi Memo nikare, diçe Zînê diaxpîne û li hember Mem dide runîstandin. Mem ji ber ku çavên wî her dem li Zînê ye, dîqeta xwe nikare bide lîstikê û Mîr jî wî têk dibe, Mem dişînin hepsê.

2.3.12. ŞER Û SEFER

Di berhema Xanî de şer û sefer tune. Di *Memê Alan* de Mem diçe şerê Qudusê, salekî şûn de vedigere. Di berhema Eskerê Boyîk de Beko dibêje ew bi hev re bin, ez bi wan nikarim. Ji bo vê jî planê dike ku wan ji hev dûr bixe û ji Mîr re dibêje di xizneyê de pere nemaye û ji bo ku seferekê li ser êla Elîcana pêk bînin, dibêje çend sal e bacê nadin û dixwazin bikevin binê fermana mîrekî din. Qeretajdîn, Mem, Çekan û Efan dibêjin Mîr îzna me bide, em herin seferê. Lê ji ber ku Beko naxwaze bi hev re herin, dibêje Mem mêvan e, ku ew jî here seferê, dê dijminê me bibêjin bixwe nikare, mêvanê xwe bi ser me de şandine. Mîr vê hincetê maqûl dibîne û dibêje bira Mem neyê, li vira bi însakirina koşkeke nû ji bo Qeretajdîn re eleqedar be. Bi vî awayî Mem dimîne û sê bira diçin seferê.

Di şanonameya Pîremêrd de jî Mem wekî fermandarekî giştî di serê artêşa Mîr de diçe ser Elî Beg û bi serkeftî vedigere.

2.3.13. KURDEWARÎ

Wekî tê zanîn di beşên 5. û 6. yên *Mem û Zînê* de Ehmedê Xanî hem pesnê Kurdan û Kurdî dide hem jî gazinên xwe tinê ziman ji bo bêxwedîbûna Kurdan û Kurdî. Bi taybet jî em dikarin van çend risteyan mînak bidin:

Ger dê hebûwa me padîşahêk

Laiq bidiya Xwedê kulahek

Te 'yîn bibûwa ji bo wî textek

Zahir vedibû ji bo me bextek

Hasil bibûwa ji bo wî tacek

Elbette dibû me jî rewacek

Xemxwarî dikir li me yetîman

Tînane derê ji dest leîman

Xalib nedibû li ser me ev Rûm

Nedibûne xerabeê di dest bûm”

(.....)

Ez mame di hîkmetê xwedê da

Kurmanc di dewleta dinê da

Aya bi çi wechî mane mehrûm?

Bilcumle ji bo çi bûne mehkûm?

Wan girt bi şîrî şehre şuhret

Tesxîri kirin biladê himmet.

Her mîrekî wan bi bezlê Hatem

Her mêrekî wan bi rezmê Rustem

Bifkir ji Ereb hetta ve Gurcan

Kurmanciye bûye şubhê burcan

Ev Rom û Ecem bi wan hesar in

Kurmancî hemî li çar kenar in. (Yıldırım, 2010: 153-154)

Di vana de û gelek risteyên din de em hişmendîyeke kurdewar di berhema Xanî de dibînin.

Di *Memê Alan* de dijminan Serhed girtine û Mîrê Hekariyan jî ji bo parastina welat xeza îlan kiriye. Em jî van gotinan biryardariya Mem dibînin:

“Ez ji kê kêmtir im! Ma ez Kurmanc nîn im! Ma namûsa her Kurdekî namûsa min nîne! Elbet... Elbet ezê biçim. Qiyamet rabit dîsa diçim. [...] Ez Memê Alan im.” (Hekarî, 2007, 25-26) Mem ji bo çûyînê ji diya xwe îznê dixwaze. Diya Mem dibêje,

Kurê min, di rîya dînê xwe û di rîya welatê xwe da eger ez te helal nekim, Xwedê jî min helal naket. Eger tu îro neçî, sibê dijmin dê bêtin. Min tu ji bo rojekê weha xwedan kirî. Ku tu wî ciyê ji bo dîn û welatê xwe bigirî, navê Kurdîtiyê, Kurmancîtiyê î'la bikî, min şîrê xwe helal kir. (Hekarî, 2007: 26)

Wekî ji veguhastinên jorê jî diyar dibe, di şanonameya Evdirehîm Rehmî Hekarî de hestên netewî û olî/îslamî zêdetir li pêş in.

Di berhema Pîremêrd de Mem ji Zînê re dibêje, min ji bo te tac û textê xwe feda kirin. Zîn îtiraz dike:

Mîr! Tu bi Xwedê kî careke din vê nebêje. Bi hezaran Zîn ji bo kurdewariyê feda be. Çar kesên din ên wekî te yên ji vî qewmê bedbext ê kurdan nîne ku di dîrokê de cihê xwe bigire. Tu çireyek î ku li Kurdistanê hilhatiye. Xwedê te venemirîne. [.....] Tu bimîne. Kurdewarî bi qehremanekî wekî te bilind dibe. Beşek ji sê beşên evîna min ji ber wê ye ku te navê millet bilind kiriye. (Pîremêrd, 2016, 37)

Li cîhekî din jî Zîn dibêje: “Xwedê eger min bihêle û ez bibim hevsera te, peyman min wisa ye tenê nesla te ya nêrîn ji bo kurdewariyê bigihînim û tiştêkî din naxwazim (Pîremêrd, 2016, 38).” Di perdeya pêncemîn de jî Tacedîn Beg dema Mîr dibêje ger tu jî bixwazî em Mem bikin serleşker û bişînin ser Elî Beg, bi van gotinan bersiva Mîr dide:

Mîr! Em hemû yek in û niştimana me jî yek e. Mem jî her çiqas mêvan be mezinê me hemûyan e, li cîhanê jêhatîbûn û cengeweriya wî bi nav û deng e. Şerê li dij tirkên ji bo kurdan serbilindî ye. (Pîremêrd, 2016, 43)

Dema leşkerên Kurd bi serleşkeriya Mem diçin û bi serfirazî vedigerin, Mîr diçe pêşbaziya Mem û ji Mem re dibêje, “Mem bi wê xizmeta te ya mezin ku te bi cih aniye, em vejîn û kurdewarî jî di dîrokê de bû nîşaneke din (Pîremêrd, 2016, 45).”

Di *Mem û Zîn a Eskerê Boyîk* de di perdeya sisiyan de em ji axaftina di nava Mîr Sêvdîn û Beko de hîn dibin ku Mîr Sêvdîn dixwaze bêtifaqiya di nava mîrên Kurdan ji holê rake û bi xwe jî bibe serokê Kurdistanê mezin (Boyîk, 1989, 43-44). Di nava gotinên Mîr Sêvdîn de baweriyeke pir mezin ya wî bi Qeretajdîn heye. Di şanonameyên din de jî (xêncî ya *Memê Alan*) baweriya Mîrên Cizîrê bi hêz û piştgiya Tacdîn (li vira Qeretajdîn) heye. Mîr Sêvdîn dibêje, “Ezi zorim, êla mîn êla lapê mezîne, eskerê mîn yê gışka zeftîre. Qeretajdîn pelewane mîne.. Piştî mîn qewiye. Her tişt heye, ku bîvme hukumdarê welatê kurda! (Boyîk, 1989, 44)”.

Beko ku dizane aliyê mîr yê zeîf ev e, dibêje mêvanekî hatiye mala Qeretajdîn û ev sê roj e bi wî re ne. Ew lawê Al Paşa ye û dixwaze dewleta Kurdan ya mezin çêke û bi xwe jî bibe serokê wan.

Wekî ji van mînakên jî zelal dixûyê ku netewperweriya Kurdî di her sê şanonameyan de wekî hêmaneke hevpar cîh digire, lê di berhema C. Boynukara de ev xal tune. Dibe ku sedemê vê di salên 1990an de li Tirkîyê zextên li ser Kurdî û kurdewariyê be ku Boynukara ev xal dernexistibe pêş.

2.3.14. ENCAMA LEHENGAN

Di berhema Xanî de ji ber ku Beko di lîstina setrencê de Mem dixê dafikê û Mem evîna xwe ya ji Zînê re vedibêje, Mîr jî Mem davêje zindanê û li wira Mem salekî dimîne. Ku salek derbas dibe, Tacdîn li hember bédengiya xwe serî radike û dibêje yan bira Mîr Mem berde yan jî Bekir bide me. Bekir fehm dike ku dê wî bikujin, pîlaneke din çêdike. Ji Mîr re dibêje Mem li ber mirinê ye, tu wî berdî jî edî nikare bijî. Lê ku tu bibêjî min Mem efû kir û Zîn jî da wî, wê çaxê kes nikare te tawanbar bike. Lê ji ber ku Mem pir jar e û ji dil ve birîndar e, ger Zînê bibîne, dê bimire. Mîr jî diçe cem Zînê û dibêje min Mem efû kir û ez dê we bizewicînim. Lê di vê navberê de agahiya ku Mem miriye digihîje serayê. Zînê dibêje dê ew jî di demeke nêz de bimire, ji Mîr dixwaze ku wan bi atmosfera dawetê de binax bike. Lewre ew dê li dinya din de zewicî bin. Zîn jî piştî Mem dimire. Di *Memê Alan* de diya Mem, bi xeletî Mem dikuje. Di berhema Pîremêrd de Mem ku derdikeve sefera li ser hêzên Elî Beg û bi serfirazî vedigere, Bekir lîstikekê jê re dilîze. Jinên ku wî bi diravan girtine, li ser riya vegeza Mem li ser kaniyekê, di navbera xwe de wekî ku Zîn bi nexweşiya firengiyê ketiye diaxivin. Mem jî vê dibihîze. Mîr ji bo serfiraziya Mem pîroz bike û ji ber ku dizane Mem ji bona ku Zînê re bizewice text û tacê xwe hîştîye, hatiye. Di pêşbaziya Mem de dibêje ez Zînê didim te. Lê ji ber xeberê di derheqê nexweşiya Zînê, Mem vê teklîfa Mîr red dike. Her çiqas Bengîne rastiya sedemê vê ji wî re bibêje jî Mîr dilşikestî dibe û Bekir Mergewer jî ji bo ku Mem bixe zindanê û ceza bike, Mîr dixapîne. Mîr ji ber ku naxwaze Tacdîn, Eko, Çeko ji wî re bibin asteng wan dişîne sînoren mîrektiya xwe û bê ku kesek hîn bibe, Mem dide girtin û davêje zindanê. Bengîne ji vê bûyerê agahdar dibe û diçe agahiyê bi birayên Mem re parve dike. Di dawiyê de Mem di zindana Mîr de dimire. Mem ji birayê xwe dixwaze

ku ji ber mirina wî zîrar negihêje Mîr, lewre wî Zîn da min lê min xeletî kir; Bekir Mergewer Mîr xapand. Di dawiya lîstîkê de Mîr, Bekir û Zîn namirin.

Di berhema Xanî de Bekir jî ji aliyê Tacdîn ve tê kuştin. Di berhema Cuma Boynukara de jî Bekir ji aliyê Tacdîn ve tê kuştin û Zîn jî dimire. Di şanonameya Eskerê Boyîk de di perdeya pêncemîn de Mîr xewnek dîtiye. Di govendekî de ne, Beko sergovend e û şad e, Mîr Sêvdîn jî di poçika govendê de ye. Yê din jî kesên ku nas û nêzîkê wan in. Mem jî di nava wan de ye. Mîr vê xewna xwe xwe bi xwe şîrove dike ku qasidek tê û dibêje doh Mem, destê sibê jî Zîn miriye. Di wê rojê de Qeretajdîn, Çekan û Efan jî ji şer vedigerin. Lê kes naçe pêşbaziya wan. Ew mat dimînin. Qeretajdîn, Çekan Efan dema vedigerin, bajêr di nava bêdengiyekê de ye. Piştî ku çûne di ser re çar-pênc meh derbas bûye. Bajêr di nava bêdengiyêke kûr de ye. Sitî tê pêşiya wan. Mirina Mem û Zîn vedibêje, doh êvarê Mem, destê sibê jî Zîn miriye. Sitî sedemê mirina wan û kirinên Mîr û Beko vedibêje. Qeretajdîn bi şûrê xwe Mîr û Beko dikuje. Gel jî Qeretajdîn wekî Mîrê nû hildibijêrin û şanoname bi vê hîlbijartinê diqede.

Di berhema Xanî de jî û di şanonameyan em li ser wan xebitîn de jî Beko tê kuştin, lê Mîr nedihat kuştin. Lê di piyesa Eskerê Boyîk de Mîr jî ji aliyê Qeretajdîn ve tê kuştin û Qeretajdîn dibe Mîrê nû. Di berhemên din de, li gor atmosfera ku bûyer lê diqewimin de ev kuştin dê wekî banga serhildanê bihata şîrovekirin. Lê Eskerê Boyîk vê hişmendiye nişan dide û rasterast mîr bi destê lehengê xwe dide kuştin û mîrê nû jî bi raya gel tê hîlbijartin. Helbet ev sekneke modern û demokratîk e û daxwaziya bîrdozî ya nivîskar jî nişan dide. Mîrê nû hem bi lehengiya xwe, hem bi dilsoziya xwe û hem jî bi duristiya xwe ve di dilê xwendevanan de jî û dilê temaşevanan de jî layiqê mîrekiyê ye.

ENCAM

Di vê xebatê de armanca me di şanonameyên Kurdî de tesbîtkirina bandora *Mem û Zîn* a Ehmedê Xanî bû. Ji bo vê me *Memê Alan* a Evdirehîm Rehmî Hekarî, *Mem û Zîn* a Pîremêrd, *Mem û Zîn* a Eskerê Boyîk û *Mem û Zîn* a Cuma Boynukara bi dest xistin. Ji vana berhema ewil hatiye çapkirin *Memê Alan* e, di sala sala 1919an de hatiye weşandin. Wekî şanonameya yekem a Kurdî tê dîtin. Ya Cuma Boynukara jî di sala 1995an de hatiye weşandin û qasî ku me tesbît kiriye, şanonameya dawî ye ku jî *Mem û Zînê* sûd girtiye. Dema me berê xwe da berheman, derket holê ku hem ji aliyê navan ve, hem ji aliyê mijaran ve û hem jî ji aliyê tema û motifên berheman ve, ev berhem di bandora *Mem û Zîn* a Xanî de ne. Navê sê berheman wekî ya Xanî *Mem û Zîn* e, yek jî *Memê Alan* e. Dîsa bi taybet di sê şanonameyên navborî de nave lehengên sereke û gelek bûyer jî heman in. Ji aliyê naverokê ve jî bi taybet berhema Pîremêrd, Eskerê Boyîk û Cuma Boynukara rasterast jî berhema Xanî îstifade kirine. Berhema Hekarî jî bi çend nîşaneyên wekî navê lehengan, cihê bûyeran, temaya kurdewariyê û encama trajîk ya serlehengan bi *Mem û Zîn* re di nav tækiliyan de ye. Dîsa temayên wekî kurdewarî, şer, evîn, hesûdî, neyarî û motifên xewn, nêçîr, şewat, gustîl hwd jî di berheman de hevpar in. Di xebata xwe de me dît ku tækiliya di navbera berhema Xanî û van şanonameyên navborî de pir zelal e. Em dikarin bibêjin bi berhema Xanî re di sê listikên bi navê *Mem û Zîn* de jî evîn, hesûdî û mirina trajîk ya lehengan hem wekî temayên hevparên sereke û hem jî wekî beşên sereke yên berheman derdikevin pêş. Ev şanonameyên ku di navbera wan û *Mem û Zîn* a Xanî de tekiliyên ewqas zelal hene, diyar dikin ku ev berhema bi sedan sal berê hatiye nivîsîn, di edebiyata Kurdî de hê jî berhemeke girîng e û hê jî îlhamê dide nivîskar û xwendevanên Kurd. Ji şanoya Kurdî re jî bûye çavkaniyekê girîng.

ÇAVKANÎ

- Aktulum, Kubilay. *Metinlerarası İlişkiler*. İstanbul: Öteki Yayınları, 2007.
- Alan, Remezan. “Di nava Lepên Şiroveyan De Mesnewiyek Mîstîk”, *Bendname – Li ser ruhê edebiyatekê*. Stenbol: Weşanên Peywend, 2013.
- Blau, Joyce. “Jiyan û Berhemên Ehmedê Xanî” Çira. 3/1995, 3-9.
- Boynukara, Cuma. *Arîn – Mem û Zîn*. wergêr: Rahmetullah Karakaya – Fehîm Işık. Stenbol: Evrensel Basım Yayın, 2008.
- Bozarslan, M. Emîn (Ed.). *Jîn*. Upsala: Deng Yayınları, 15/1986, 24-28.
- Bozarslan, M. Emîn (Ed.). *Jîn*. Upsala: Deng Yayınları, 16/1987, 15-19.
- Brunessen, Martin van. “Mem û Zîna Ehmedê Xanî û Rola Wî Ya Di Netewperweriya Kurdî De”. Çira. 4/1995, 3-15.
- Çelik, Duygu. *Dengbêjlik Geleneği ve Türkiye’deki Kürt Tiyatrosuna Etkileri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tiyatro Eleştirme Enstitüsü ve Dramaturji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2017.
- Eco, Umberto. *Devlerin Omuzlarında Milano Dersleri*. Çeviri: Eren Cendey. İstanbul: Doğan Kitap, 2019.
- Erbay, Vecdi. “Mem û Zîn 25 Yıl Sonra Diyarbakırda”. *gazeteduvar*. 03.04.2021. <https://www.gazeteduvar.com.tr/kultur-sanat/2018/11/16/mem-u-zin-25-yil-sonra-diyarbakirda>
- Hekarî, Evdîrehîm Rehmî. *Memê Alan*. Diyarbakır: Weşanên Lîs, 2007.
- Hemze. “Dîbace – Mem û Zîn.” *Jîn*. 19/1919, 846-848.
- Hêşetî, Yûsîf. *Memê Alan- Destan, Çirok û Xeberoşkên Colemêrgê*. Diyarbakır: Weşanên Wardoz, 2020.
- İçen, Recep. “Şanoger û Pêşmergeyekî: Teyar Germavî”. *diyarname*. 03.04.2021. <https://diyarname.com/news.php?Idx=35400>
- İpekten, Haluk. *Eski Türk Edebiyatı – Nazım Şekilleri ve Aruz*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2005.
- Mem, H. *Mamosteyê Sêyemîn Xanî*. Stenbol: Weşanên Enstîtuya Kurdî ya Stenbolê, 2004.
- Merwanî, Cewad. *Kîlam û Stranên Kurdî Bi Nota û Gotin*. Stenbol: Weşanên Avesta, 2010.
- Metîn, Mîrza. *Jêrzemîn – Şanoya li jêrzemînê – Yeralındaki Tiyatro*. Amed: Weşanên Şarederîya Bajarê Mezin A Amedê, 2014.
- Mohammed, Hawkar Jameel. *Binyadî Gêranewa Le Dastanî Mem û Zîn î Oskar Mann û Şanoyî Memê Alanî Ebdurrehîm Rehmî Hekarî*. Bingöl: Bingöl Üniversitesi/Zanîngeha Çewligê, Enstîtuya Zimanên Zindî, Şaxa Makezanîsta Ziman û Edebiyata Kurdî, Teza Masterê, 2017. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=83y0Q-QokmwxexbhATXx5A&no=SotoE-HjTR_Xg9a0sg7sLw
- Özgür Haber Gazetesi. “Mem û Zîn Destanı Müzikal Olarak Sahnelenecek”. 03.04.2021. <https://www.ozgurhabergazetesi.com/mem-%C3%B-B-z%C3%AEn-destani-muzikal-olarak-sahnelenecek.26612>,
- Pîremêrd. *Mem û Zîn*. Amadekar: Memê Mala Hine. Stenbol: Weşanên Peywend, 2016.
- Resûl, İzeddin Mustafa. *Bir Şair ve Düşünür Olarak Ehmedê Xanî ve Mem û Zîn*. wergêr: Kadri Yıldırım. Stenbol: Weşanên Avesta, 2007.
- Şakelî, Ferhad. *Mem û Zîn’de Kürt Milliyetçiliği*. Stenbol: Weşanên Doz, 1996.
- Tek, Ayhan. “Evdîrehîm Rehmî Hekarî û Berhema Wî Ya Li Ser Tarîxa Kurdan: Perek Zêrîn Ji Tarîxê.” *Wêje û Rexne*, 5/2015, 7-27.
- Tek, Ayhan. *Hamisiz Şair Babasız Metin – Mem û Zîn ve Osmanlıca Çevirileri Üzerine Bir İnceleme*. Stenbol: Weşanên Nûbihar, 2018.
- Tiyatro Dergisi, “Mem û Zîn 5 Yıl Sonra Yeniden Sanelendi”. 03.04.2021. <https://tiyatrodergisi.com.tr/mem-u-zin-5-yil-sonra-yeniden-sahnelendi/>
- Xanî, Ehmedê. *Mem û Zîn*. çeviri ve kavramsal tahlil: Kadri Yıldırım. İstanbul: Avesta Yayınları, 2010.
- Varlî, Ebdullah M. *Dîwan û Jînewarî ya Ahmed ê Xanî*. Stenbol: Sîpan Yayınevi, 2004.
- Yıldırım, Kadri. *Ehmedê Xanî’nin Fikir Dünyası*. İstanbul: Berdan Matbaası, 2011.
- Zêdo, Çeto - Akkuzu, Yavuz (Amd.). *Dîroka Şanoya Kurdî*. İstanbul: Weşanên Peywend, 2015.

EXTENDED ABSTRACT

In literature, there are well-known and widely read works of every nation. These are often the canonical works of that nation. Many writers imitate these texts, are influenced by them, or produce new texts. When we look at this aspect in Kurdish literature, we can say that the first work we come across is *Mem û Zîn*. The subject of the work covers the love, difficulties and tragic ends of a young man named Mem and a young girl named Zîn. This work, which is a love masnavi and written at the beginning of the seventeenth century, is named after the heroes of the events, Mem and Zîn. It is known that Ehmedê Xanî wrote based on a love story popularly known as *Memê Alan* or *Mem û Zîn*. This work is one of the most well-known works in both classical Kurdish literature and modern Kurdish literature. It has been imitated by many authors, and new works have been produced from this book in new forms and genres. Works were written under the influence of *Mem û Zîn* in the fields of novel, story, poetry, cinema and theater. In this study, we will examine the influence of *Mem û Zîn* in theater texts in modern Kurdish literature. Our aim is to show what kind of a reflection *Mem û Zîn* is in modern Kurdish theater works. There were texts that we could and could not reach in our research for this purpose. Ehmedê Xanî's *Mem û Zîn* and Evdîrehîm Rehmî Hekarî's *Memê Alan*, Pîremêrd's *Mem û Zîn*, Eskerê Boyîk's *Mem û Zîn* and Cuma Boynukara's *Mem û Zîn* are the main works that we will use in our work. We will use more comparison methods for our study. For this, we will first introduce the content of our main text, *Mem û Zîn* masnavi by giving a summary. Then, we will give information about the plays that are directly or indirectly related to *Mem û Zîn* in the history of Kurdish theater. In this section, we share the information we have obtained about the texts and games played under the titles of *Memê Alan* and *Mem û Zîn*. When we compare the theater plays with the text of Ehmedê Xanî in terms of content, themes and motifs, we can better reveal the closeness and influence between the texts. In this context, when we first look at the content comparison, it is seen that the works of Ehmedê Xanî and the works of Pîremêrd, Eskerê Boyîk and Cuma Boynukara are directly related to each other in terms of their content. In fact, Boynukara's text seems to be the transfer of Xanî's text to the theatre. When we say this, we are moving from the plot. For example, Boynukara's work is closer to Xanî's work when we compare the beginning, development and conclusion parts of Xanî's *Mem û Zîn*, from the way Mem and Zîn know each other, to the meeting of the two lovers, from their separation to their death. Pîremêrd and Boyîk added differences to their texts. Hekarî's *Memê Alan* is very different from the *Mem û Zîn* masnavi in terms of plot and subject. At first glance, it may be difficult to even say that there is a connection between them. But as we focus on the details, it is seen that there are affinities between these two texts. For example, the closeness between the title of the work and the epic *Memê Alan*, which inspired Xanî's text, is very clear. When we compare the texts in terms of themes and motifs, there are many similarities as well as some differences. Although this is covered in *Memê Alan*, we can say that love is the most important theme in all plays. It is the theme of love that moves the protagonists, and the effect of love is seen in the plot until the end. In other games, the ring is also a motif that deserves mention. When Mem and Zîn meet for the first time, they exchange their rings in order to understand whether their experiences are real or imagined, and to leave an evidence for getting to know each other. In Ehmedê Xanî's work, Mem and Tacdîn faint when they meet Zîn and Sitî during the Newroz celebrations. Girls exchange boys' rings with their own rings. In the following chapters, thanks to these rings, they manage to find the owners of the rings and that their experiences are real. This motif is used in Cuma Boynukara and Eskerê Boyîk, and this motif is not present in the works of Hekarî and Pîremêrd. The sleep motif exists only in Eskerê Boyîk's play, and according to this, Zîn is brought to Mem's room later in the night and when she opens her eyes, she finds herself next to him. This is how the two meet and fall in love at first sight. The hunting motif is another important motif, and it is used both in Ehmedê Xanî's masnavi and in theater plays, except for *Memê Alan*. In addition, other motifs such as war, disease, chess and fire are also used. These are a few common motifs in the works. Another common point seen in

the works is the names of the heroes. It is seen that the protagonists and most of the people around them are the same people in the texts. However, we have to separate Meme Alan from them. Because, as we said before, this play differs from other works in many ways. The hero's name is Meme Alan, but the number of people in the game is small. Except for Mem, there is no one with the same name in the games. Also, most of the above themes are not included in this game. But the themes of war, separation and death are also present in this work. As a result of our study, it is revealed that Ehmedê Xani's work named *Mem û Zîn* has an impact on modern Kurdish theater. It is seen that there are many commonalities with Ehmedê Xani's *Mem û Zîn* in terms of subjects, themes and motifs in all four works we could reach. For this reason, we can say that *Mem û Zîn* has been a source for Kurdish writers and Kurdish literature even after centuries and inspired them in new genres.